

ȘTEFAN KOHL

Cu opt sute de ani în urmă - în 1194 - s-a născut Frederic al II-lea de Hohenstaufen, împăratul imperiului german-roman, regele Ierusalimului și al Siciliei, nepotul lui Frederic Barbarossa.

Cine a fost acest om despre care contemporanii și biografii lui pomenesc în așa diferite feluri și ce caută în istoria ornitologiei? Viața lui plină de contradicții și conducerea unui imperiu i-a lăsat timp să scrie o carte pe care o putem admira și în zilele noastre.

În două rânduri excomunicat de către Papa, Dante îl plasează într-al șaselea iad, iar după Böhmer: toată viața lui era plină de minciuni. Stresemann (1951) însă afirmă, că era primul mare ornitolog pe care-l cunoaște istoria.

Cartea lui despre șoimărit "De arte venandi cum avibus" conține atâtea valori, încât Merrem exclamă astfel: "Atât bune, noi și însemnate valori pentru științele naturii, nu se găsesc în nici o altă carte. E păcat că a fost împărat și că nu a trăit în zilele noastre".

Probabil Gebhardt îl caracterizează cel mai potrivit: "A fost o personalitate deosebită, care nu poate fi cântărită cu o măsură obișnuită" (1963).

Frederic s-a născut la 26 decembrie 1194 la Jesi, în regiunea Ancona din Italia. Tatăl lui Henric al VI-lea a murit timpuriu, iar mama moștenitoarea tronului sicilian, a intervenit ca fiul ei de patru ani să fie încoronat rege al Siciliei. Mama, înaintea morții sale a încredințat educarea fiului ei Papei și putem spune că a primit o educație excelentă. Deja în anul 1208 a preluat conducerea regatului. În anul următor la vârsta de 15 ani se căsătorește cu văduva regelui maghiar Imre - care era cu 10 ani mai mare și duce cu ea o căsnicie bună, chiar și după ce a apărut un fiu nelegitim - Enzo - al regelui. Este un fapt bine cunoscut că Frederic adora grațiile feminine și lângă curtea lui din Sicilia, întreținea și un harem.

După moartea soției, Constanția, se recăsătorește cu fiica lui Johannes de Brienne, regele Ierusalimului. Iolanda, în vârstă de numai 14 ani era bogat împodobită la nuntă, împăratul însă era reprezentat numai de o spadă purtată pe o perină. Din păcate, această soție a murit la vârsta de 16 ani, după ce născuse fiul ei, Konrad.

În anul 1210 Frederic este numit de Papa ca contrarege german, și în calitate aceasta este acceptat și de domnitorii germani, și încoronat la Achen în anul 1215 (după unele surse la Mainz în anul 1212). Aici și-a luat angajamentul de a conduce o cruciadă. În anul 1220 la Roma este încoronat și ca împărat. Imperiul a fost condus cu multă înțelepciune, miscșorând drepturile clerului și dirijând burghezia. Înființează la Napoli o universitate, dar în același timp interzice cetățenilor frecventarea altor universități.

Mult timp amână participarea lui la cruciadă, dar în anul 1227 este silit să organizeze și să conducă cruciada promisă.

S-a îmbarcat la Brindisi, dar după pornire izbucnise o ciumă prin care era împiedicată continuarea drumului. Chiar și Frederic suferea de febră. Papa, însă, ori nu înțelegea ori nu credea motivul abandonării și l-a excomunicat. Anul următor se recăsătorește a treia oară, întreprinde cruciada și eliberează atât Ierusalimul, cât și mai multe locuri sfinte. Fiind excomunicat nici un preot nu îndrăznește să-l încoroneze și de aceea el însuși și-a pus coroana pe cap în biserica Sfântului Mormânt.

Întorcându-se în Italia, fiindcă socrul lui a cucărit o bună parte a Italiei de Sud, Frederic a recucerit părțile ocupate și a ajuns la granițele statului papal. Papa a fost nevoit să-l dezelege de excomunicare, încheind pacea de la San Germano. Acum urmează o perioadă de pace în care Frederic reorganizează imperiul, dând drepturi mai mari domnitorilor germani, iar fiul lui nelegitim - Enzo - primește Sardinia. Intră din nou în conflict cu Papa care îl excomunică a doua oară. Fiindcă Frederic amenință chiar statul papal, Papa se mută la Lyon și în anul 1245 convoacă un sinod. Aici printre alte acuzații era exprimată părerea, că Frederic nu este vrednic tronului. Papa atunci intonează cântecul "Te deum laudamus", clerul continuase cântecul și întorceau făclile spre pământ, în semn că așa se va stinge și gloria lui Frederic.

Într-adevăr, parcă destinul s-a împotrivit împăratului.

Se pune la cale o răscoală, dar fiind descoperită, organizatorii sunt chinuiți până la moarte. Un mare eșec era înfrângerea de la Parma (1248). În timp ce împăratul cu fiul lui Manfred și mulți oaspeți au fost plecați la șoimărit, parmanezii au profitat de ocazie și au năvălit asupra armatei lui Frederic, nimicind-o. În această bătălie a fost jefuită printre altele și comoara coroanei ca și cartea împăratului despre șoimărit.

În anul 1250 cu ocazia unei vânători în Apulium, împăratul s-a îmbolnăvit de dizenterie. A fost dus la castelul Fiorentino, unde după ce s-a împăcat cu biserica și a fost dezlegat de excomunicare, la 13 decembrie 1250 a decedat.

Pe când inamicii îl priveau ca distrugătorul lumii, un cronicar contemporan spunea: "Cu el a intrat toată dreptatea în mormânt".

Manuscrisul "De arte venandi cum avibus" a fost regăsit în anul 1264/65, când a fost oferit lui Carol de Anjou. De atunci a dispărut definitiv.

Din cele șase volume existente, fiul împăratului - Manfred - a pregătit o copie despre primele două volume, între anii 1258-1266. Această copie la care Manfred a mai adăugat unele completări, se află în biblioteca vaticană (Vatic. 1071).

Această copie a fost folosită ca bază la "ediția princeps" editată la Augsburg în anul 1596.

Unele copii parțiale mai există la bibliotecile din Viena, Bologna, Paris, Nantes, Valencia, Rennes, Oxford, Cambridge și Stuttgart.

Cartea lui Frederic a depășit cu mult epoca lui. Nu sintetizează numai cunoștințele vremii ci descrie experiențele făcute în domeniul ornitologiei, căci cum este amintit în introducere: "adevărul nu prin auz este atins".

Împăratul încearcă să nege sau să confirme cele amintite în alte opere ale vremii. De exemplu din mărele arctice procură rămășițe de vapoare putrezite, pline de scoici, pentru a demonstra că din acestea nu ies niciodată găște gulerate (Branta bernicla) cum se presupunea în acea vreme.

Din Egipt au fost aduse ouă de struți, pentru a verifica dacă acestea sunt eclozate prin nisipul încălzit de soare.

Pentru asemenea experiențe servea "vivariul" din Foggia ca și parcurile zoologice, bogate și în animale exotice.

Bineînțeles, preocupările lui erau în primu rând păsările răpitoare. Ochii vulturilor erau legați, pentru a găsi răspunsul la întrebarea cum găsesc ei hrana lor, deci hoitul, prin văz sau prin miros? Amintește că șoimii care trăiesc la nord sunt mai mari, decât cei din sud. Ne putem pune întrebarea dacă nu legea climatică a lui Bergman a fost depistată?

În primul volum este vorba despre hrană, locuri de înoptare și obiceiuri, despre migrație, nidobiologie, anatomia scheletului și organelor interne, structura aripilor, penajul năpârlirea, tehnica zborului și despre comportare.

Iată câteva spicuiuri din volum:

Șoimul călător și uliul găinilor răpesc numai prada vie, șorecarii și gaia consumă numai ocazional prada prinsă de ei. Vulturul pleșuv negru, deși flămând, nu atacă găina sănătoasă, vie. Gâtul vulturilor e golaș ca să poată scoate mai bine măruntaiele cadavrelor.

Despre odihna și dormitul stând în apă pe un picior, se spunea că această poziție garantează o siguranță, căci la apropierea dușmanului, valurile produse ating piciorul și pasărea se trezește mai ușor, fiindcă un corp trepidează cu atât mai ușor cu cât este mai puțin sprijinit.

Multe și însemnate lucruri sunt amintite despre zbor și pasaj. În același timp când se credea în scufundarea în apă a păsărilor - în loc de migrație - împăratul cunoștea migrația păsărilor. Ca motivație este amintită schimbarea meteorologică și lipsa de hrană. Pomenește de păsări hoinare și despre specii care din munți coboară în văi mai adânci - deci ele sunt migratori verticali.

Deși nu instinctul este pus ca factor principal, totuși scrie, că păsările simțind frigul care se apropie, părăsesc locul lor natal. Cu cât o pasăre trăiește mai aproape de ecuator, cu atât mai târziu se angajează în migrație. Cunoaște și migrația nocturnă, iar glasurile emise sunt luate ca niște stimulatori pentru migrație.

Interesante sunt teoriile lui Frederic despre raportul limbii la glasul păsărilor. Astfel păsările fără sau cu limbă foarte mică, emit numai sunete simple (Barza, pelicanul), cele cu limbi flexibile sunt cântăreți buni (privighetoarea, ciocârlia, graurele, mierla), iar speciile cu limbă cămoasă pot imita și glasul uman (papagal, corb, coțofană).

Mai departe este vorba despre coloritul penelor, numărul remigelor, lungimea rectricelor, despre penajul picioarelor, despre unghii și năpârlit.

Cu o precizie deosebită vorbește despre zbor. Studiază stilul la diferite specii, felul formațiilor de zbor, înălțimea și viteza. În formații organizate zboară cocorii, găștele și rațele; neorganizat vrăbiile, graurii și porumbeii de casă. Păsări cu un zbor rapid posedă remige tari, aspre. Rațele, găștele, spârcaciul, francolinul și fazanul mișcă aripile repede și des. Mai încet zboară hereții de stuf, stârcii, ciuful de baltă.

Stresemann (1951) spune: "Oricât s-a scris despre această temă de la secolul al 18-lea, numai Konrad Lorenz (1933) l-a depășit pe împărat multilateral și prin explicații mai ascuțite".

După părerea lui Frederic "șoimăritul scoate în evidență particularitățile păsărilor" și prin aceasta este supus științelor naturale. Fără cunoștințe ornitologice nimeni nu e în stare ca să ridice șoimăritul la rangul cuvenit.

Observațiile lui sunt atât de temeinice încât unele aparțin deja cadrului etologic. Amintește de comportamentul rațelor de a se prezenta șchiop ca să atragă dușmanul de la cuib.

Azi dacă dorim să știm dacă un cântec este moștenit sau este învățat mai târziu, ne folosim de metoda Kaspar-Hauser. În acest caz puiul de pasăre ieșit din ou în aparatul de eclozare este crescut într-un mediu izolat de orice sunet. Unul dinre biografii împăratului - franciscanul Salimbene - amintește o experiență pe cât de interesantă pe atât de brutală. La ordinul lui Frederic copiii sugaci au fost crescuți în așa fel că îngrijitorii lor n-au avut voie să vorbească cu ei. Împăratul a vrut să afle în ce limbă vor vorbi acești copii. Experiența deși s-a soldat cu un eșec, preîntâmpina cu secole în urmă experiența Kaspar-Hauser.

Volumul al doilea conținea tema șoimăritului ca atare. Vorbește despre speciile de șoimi, procurarea puilor și întreținerea lor, hrănirea și bolile lor. Scopul și rațiunea șoimăritului, obligațiile șoimarului ca și sculele necesare, chiar și moștenirea unor proprietăți. Șoimii mari și uliul găinilor sunt cei mai apti pentru șoimărit. Șoimul mic și vinderelul roșu sunt numai ocaional sau ca "distracție". Ca pradă sunt amintite: cocorul, dropia, fazanul dar și cerbul lopătar, gazela și iepurele.

E greu de acceptat părerea împăratului că șoimii în timpul pasajului pot vâna și în timpul nopții cu lună plină.

Volumul al treilea tratează "acele accesorii prin care șoimii pot fi dresați să se întoarcă la șoimar". Sunt date sfaturi pentru dresajul șoimilor și observații despre comportamentele interspecifice.

Volumele patru, cinci și șase conțin cunoștințe speciale despre unele specii. Sunt tratate separat șoimăritul cu șoimul de vânătoare și șoimul dunărean sau vânarea păsărilor de baltă cu șoimul călător.

Procurarea șoimilor era efectuată prin comercianți sau prin expediții speciale. Așa explică și prețul ridicat al acestor păsări. În anul 1239 Frederic primește doi șoimi de la împăratul bizantin, iar după 1240 el trimite nouăsprezece șoimari pe insula Malta după șoimi. Este caz cunoscut că în timpul cruciadei a treia un șoim a scăpat și a fost găsit în tabăra turcilor. Regele Franței - Filip - cui aparținea pasărea a oferit 1.000 de galbeni pentru acel șoim.

Trebuie să mai vorbim despre figurile, desenele care însoțesc textele. Cum scrie și în prolog: "Am avut intenția să prezentăm lucrurile așa cum sunt; până acum știința și arta lipseau cu desăvârșire". Bineînțeles figurile aveau în primul rând un scop didactic și chiar împăratul menționează ca tratatul să fie apreciat în acest fel. Unele serii de figuri, ca de exemplu dezvoltarea șoimilor începând cu oul și până își ia zborul, se întind pe mai multe pagini. Figuri de acest gen sunt străine epocii și așa se explică unele greșeli survenite, ca barza în zbor cu gât încovoiat. De la această epocă au trecut două secole și jumătate până când au fost executate asemenea figuri fidele, naturale (egiptenii au mai avut figuri foarte fidele. Abia la Leonardo da Vinci (1452-1519) sau la Albrecht Dürer (1474-1528) întâlnim figuri apropiate naturii.

În total sunt 915 păsări, 48 animale și 170 de figuri umane în această operă. Cu siguranță Frederic cunoștea mai multe specii, dar fiindcă cartea nu reprezintă un tratat ornitologic s-a rezumat numai la strictul necesar.

În cele două volume care se păstrează la biblioteca din Paris, sunt amintite sau reprezentate 105 păsări, dintre care 80 pot fi identificate precis, iar la 18 este amintit numai genul (în lucrarea împăratului sunt distinse specia și genul).

Putem admite că literatura arabă despre șoimărit a avut o influență asupra conținutului și asupra figurilor. Dar prin influența și supravegherea directă a împăratului, o copie simplă era exclusă. "În felul acesta opera arată o asemănare cu operele de artă din incintă curții imperiale (mai ales cu sculpturile) care în epoca gotică prezentau trăsături antice și de renaștere".

După cum am văzut, împăratul Frederic a depășit cu mult epoca în care a trăit, dar atitudinea lui atât de liberală nu a favorizat situația ca opera lui să fie dată publicității.

“Cu toate slăbiciunile și virtuțile lui era omul cel mai perfect și cel mai genial din secolul lui și reprezentantul culturii epocii” (Gregorius).

Printre prietenii lui găsim musulmani și evrei, pentru favorul Papei a persecutat ereticii și erau timpuri când obliga pe evrei să poarte stofe galbene pe hainele lor ca semn discriminativ. Totodată era și el considerat de unii eretic, căci îi lipsea profunzimea religioasă a epocii.

Viața lui plină de contradicții este parcă nivelată prin această capodoperă a lui. Michael Scotus, cel mai de seamă savant al curții imperiale, căci prin traduceri sale au devenit cunoscute operele arabe, și omul care nu era deloc un lingușitor, spunea: “O împărate, dacă cândva ar fi un om pe lumea asta care prin știința lui ar putea ocoli moartea, Tu, înainte de toate ai ocoli-o”.

Unul din biografii lui, Kantorowicz, îl plasează lângă San Francisco de Asissi, spunând: “probabil este primul suflet proroc, care privea toată natura și viața ca un miracol și în fiecare viețuitoare a presimțit aceeași resuflare divină”.

Cărțile lui nu prezintă numai valori bibliofile, fiind comori deosebite ale bibliotecilor, ci dau dovadă de un spirit de observare adâncă a autorului. Pe bună dreptate se spune despre el “stupor mundi et immutator mirabilis” adică “admiratul lumii și transformatorul ei minunat”.

Dar “habent sua fata liberalli” cărțile au destinul lor, și nici această operă nu și-a putut îndeplini pe deplin misiunea ei pentru progresul și dezvoltarea ornitologiei.

FRIEDERICH II VON HOHENSTAUFEN

Auszug

Vor achtundert Jahren ist Friederich II in Jesi, am 26 Dez. 1194 geboren. Sein Lebenslauf voll von Widersprüchen und Lasten eines weltreiches, ließen noch ihm Zeit ein Falknerbuch zu schreiben, das seiner Zeit weit voraus ging.

Nach der Schilderung seines Lebens, wird das Falknerbuch “De arte venandi cum avibus” ausführlich dargestellt. Es wird auf wichtige Beobachtungen des Kaisers verwiesen, die oft von einem sehr geistesreichen Wahrnehmungsvermögen zeugen.

Wie Gebhardt bemerkt: “Er war eine außerwöhnliche, mit dem üblichen Kleinmaß nicht zu erfassende Persönlichkeit”.

LITERATURA CONSULTATĂ

- BRAUN, F, GEYER, CH. (1902): Kirchengeschichte für das evangelische Haus, München.
- DANTE, A. (1985): Isteni színjáték. Fordította Babits Mihály, Bukarest.
- FÉLEGYHÁZY, J. (1939): A keresztény egyház története IV. A középkor egyháza, Budapest.
- GEBHARDT, L. (1963): Friedrich II von Hohenstaufen, Kaiser und Ornithologe, Vogelring, 31:30-35.
- GEBHARDT, L. (1964): Die Ornithologen Mitteleuropas, Giessen.
- HENSS, M. (1965): Besprechung von: Kaiser Friedrich der Zweite, Über die kunst mit Vögeln zu jagen. Journ. Orn. 106: 224-227.
- HENSS, M. (1970): Kaiser Friedrich der Zweite: Über die Kunst mit Vögel geln zu jagen. Zur Faksimileausgabe des Codex Palatinus Latinus 1071 der Bibliotheca Apostolica Vaticana. Journ. Orn. 111: 456-481.
- PLETICHA, H. (1982): Deutsche Geschichte III. Die staufische Zeit 1152-1254. Güterloh.
- SCHULER, Ş. (1991): John Gould, Oiseaux exotiques, München.
- STRESMANN, E. (1951): Die Entwicklung der Ornithologie von Aristotelis bis zur Gegenwart, Achen.
- WILLEMSEN, C.A. (1986): Über die Kunst mit Vögel zu jagen. Insel Verlag. Frankfurt am Main.
- Brokhaus' Konversation = Lexikon. (1896)
- Personen Lexikon (1983)
- Tolnai Lexikon. (1926)
- CAZAN, F. (1990): Cruciadele, Ed. Acad. Rom., Bucureşti.

Adresa autorului:

ŞTEFAN KOHL
4225 Reghin
str. A. Vlaicu nr. 3
jud. Mureş
România